

УДК: 378.091

Сабліна Наталія Володимирівна, науковий кореспондент інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ. Викладач психології медичного коледжу (м. Первомайськ, Миколаївська обл.)

natashasablina@ukr.net

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ

Анотація

У статті обґрунтовується необхідність гендерного підходу при вирішенні проблем адаптації до навчання студентів медичного коледжу. Приділена увага розгляду перебігу адаптаційних процесів у хлопців та дівчат під час навчання в вищому закладі освіти. Надані результати аналізу проведеного автором експериментального дослідження статевої особливості діагностичних показників особистісних якостей студентів першого курсу коледжу. Визначено, що існують розбіжності між показниками самооцінки психофізіологічного стану, реактивної та особистісної тривожності, соціальної фрустрованості та самоефективності студентів та студенток. Істотні відмінності виявлено у досліджуваних при порівнянні за статевою ознакою, за опитувальником Роттера. В якості перспективи подальшого дослідження визначено необхідність врахування гендерних особливостей студентів при перебігу адаптаційного процесу до навчання.

Ключові слова: адаптація до навчання, гендерні особливості, особистісні чинники адаптації, студент, студентський вік.

Сабліна Наталія Владимировна, научный корреспондент института психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины, г. Киев. Преподаватель психологии медицинского колледжа (г. Первомайск, Николаевская обл.)

natashasablina@ukr.net

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНСКОГО КОЛЛЕДЖА

Аннотация

В статье обосновывается необходимость гендерного подхода при решении проблем адаптации к обучению студентов медицинского колледжа. Уделено внимание рассмотрению течения адаптационных процессов у ребят и девушек во время обучения в высшем учебном заведении. Представлены результаты анализа проведенного автором экспериментального исследования половых особенностей диагностических показателей личностных качеств студентов первого курса колледжа. Определено, что существуют расхождения между показателями самооценки психофизиологического состояния, реактивной и личностной тревожности, социальной фрустрированности и самоэффективности студентов и студенток. Существенные различия выявлены в исследуемых при сравнении по половому признаку, по опроснику Роттера. В качестве перспективы дальнейшего исследования определена необходимость учета гендерных особенностей студентов при течении адаптационного процесса к обучению.

Ключевые слова: адаптация к учебе, гендерные особенности, личностные факторы адаптации, студент, студенческий возраст.

Nataliia Sablina, Scientific correspondent of the Institute of psychology named after G. S. Kostyuk NAPS of Ukraine (m. Kiev). Teacher of psychology may day medical College.

natashasablina@ukr.net

GENDER PECULIARITIES OF THE INDICATORS OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF MEDICAL COLLEGE STUDENTS

Annotation

The article substantiates the need for a gender approach in solving problems of adaptation to the training of medical college students. Attention is paid to the

consideration of the course of adaptation processes in children and girls during their studies at a higher educational institution. The results of the analysis of the experimental study of the sex characteristics of diagnostic indicators of personal qualities of first-year college students conducted by the author are presented. It was determined that there are discrepancies between the indices of self-esteem of the psycho-physiological state, reactive and personal anxiety, social frustration and self-efficacy of students and female students. Significant differences were found in the subjects when comparing by gender, according to the Rotter questionnaire. As a prospect for further research, the need to take into account the gender characteristics of students during the course of the adaptation process to learning was determined.

Keywords: adaptation to learning, gender peculiarities, personal factors of adaptation, student, student's age.

Постановка проблеми і актуальність дослідження.

На сучасному етапі розвитку суспільства, враховуючи зміни, які відбуваються в системі вищої освіти, що передбачають не тільки підготовку високоякісних спеціалістів, а й навчання молоді співіснувати з оточуючим середовищем, особливої актуальності набуває проблема здатності студентів адаптуватися до умов навчання у закладі вищої освіти. Швидке пристосування до нових соціальних відносин, системи взаємодії в конкретній студентській групі сприяє подальшому розвитку молоді людини, реалізації її здібностей, можливостей та виступає вирішальним фактором майбутньої соціальної діяльності висококваліфікованого спеціаліста.

У студентів медичного закладу вищої освіти специфіка навчально-професійної діяльності виявляється вже на перших курсах, коли доводиться опрацьовувати та запам'ятовувати великий обсяг інформації, в короткі терміни виробляти нові способи самонавчання. Крім того, гостро постають питання мотивації, впливу інтелектуального, емоційного навантаження та умов навчання на забезпечення ефективної професійної підготовки майбутнього медичного працівника.

Із визначенням особистісної адаптивної норми до навчання студентів медичного коледжу пов'язана диференціація їх індивідуальних психологічних властивостей. Саме з індивідуальними особистісними властивостями узгоджуються ознаки адаптації до навчання, а отже, вони можуть бути прогнозовані та визначені в відповідності з типологічними групами.

Віковий контингент студентів медичного коледжу – це студенти та студентки 15-16 років (після базової загальної середньої освіти (9 класів) та 17-21 років (після повної загальної середньої освіти (11 класів)). Отже, навчання в медичному коледжі припадає на юнацький вік – ранню та пізню юність.

Зважаючи на це, виникає необхідність дослідження адаптації до навчання студентів першокурсників раннього студентського віку. Провідною системою в адаптації до навчальної діяльності виступає система особистісних властивостей студентів: спеціальні здібності, інтелектуальні можливості, темпераментальні та характерологічні властивості, а також емоційно-вольові якості.

На особливу увагу в процесі дослідження особистісних чинників адаптації до навчання потребує проблема гендерних відмінностей студентів медичного коледжу.. Отримані результати дослідження вказують на необхідність проведення подальшого вивчення питання про вплив гендерних особливостей на професійне становлення майбутніх медичних працівників спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні проблема адаптації студентів до умов навчання у вищій школі розробляється різнопланово. Група вчених (Т. Алексєєва, А. Андрєєва, С. Ворожбит, В. Слободчиков та інші) у своїх дослідженнях розглядають адаптацію до навчання як певний процес, що обумовлений комплексом взаємодіючих суб'єктивних та об'єктивних факторів – психологічних, психічних, психофізіологічних

Сучасні вітчизняні та зарубіжні психологи приділяють багато уваги адаптаційному процесу, який протікає протягом всього періоду студентського життя, наголошуючи, що найбільш чутливим для розвитку адаптаційних властивостей особистості студента є початковий період навчання. Визначення труднощів початкового етапу навчання та чинників, що впливають на цей процес,

знаходимо в дослідженнях Т. Алексєєвої, Д. Андрєєва, Р. Бібрїх, Ю. Бохонкової, А. Гоцман, Н. Жигайло, Н. Зеленцова, Е. Климової, С. Сергєєвої.

Провідною системою в адаптації до навчальної діяльності виступає система особистісних властивостей студентів: спеціальні здібності, інтелектуальні можливості, темпераментальні та характерологічні властивості, а також емоційно-вольові якості (Г. Костюк, С. Максименко, Д. Ніколенко, В. Перетятко, С. Рубінштейн).

Гендерні відмінності є на сьогодні предметом вивчення багатьох вчених (Є.П. Ільїн, Ш.Берн, Є.Ніколаєва, С. Бем), але данні про залежність проходження адаптаційного процесу під час навчання в вищих закладах освіти від гендерних особливостей носять фрагментарний характер, а узагальнюючих робіт за зазначеною проблематикою немає взагалі.

Мета статті полягає у викладенні частини результатів експериментального дослідження адаптації студентів першого курсу медичного коледжу, впливу на цей процес гендерних відмінностей студентів.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження звертає увагу на те, що успішність адаптації в першу чергу залежить від особистісних факторів особи, які визначають характер поведінки її, забезпечують стресостійкість. У дослідженні психологічних особливостей студентського віку значне місце займає статево-вікова диференціація. Пізнавальна діяльність також залежить від статево-вікових ознак особливостей. Таким чином, у процесах підготовки молодого спеціаліста його наступної адаптації до професії важливими є і вікові та статеві особливості.

У 17-річних студентів найбільш розвинені такі особливості мислення як абстрактність мислення, обсяг словарного запасу, які тісно пов'язані між собою. Група 19-річних характеризує переломний момент у індивідуальному розвитку студента. Тепер вже виявляються не окремі властивості інтелекту, а інтегральні утворення, які функціонують як цілісний параметр, відбувається цілісне функціонування майже усіх властивостей пізнавальної діяльності студентства. У юнаків пізнавальні інтереси розширюються з 17 до 19 років, а потім відбувається їх звуження, після 21 року знову відбувається розширення. У дівчат звуження

пізнавальних інтересів спостерігається раніше та поглиблюється до 20-21 рік. У старших вікових групах спостерігається розходження у кругозорі юнаків і дівчат: загальне розуміння, як властивість розуму, здатність до вирішення логічних, соціальних завдань, швидкість концентраті уваги на складних інтелектуальних завданнях, адаптивність інтелектуальних дій краще розвинена у юнаків 19-22 років, а у молодих вікових групах у дівчат; спостережливість – краще у юнаків усіх груп, окрім 17-річних; просторові уявлення краще розвинені у юнаків; логічність практичного мислення краще розвинена у жінок всіх вікових груп, окрім 18 років; вербальний інтелект у всіх групах краще розвинений у юнаків. Якщо розглядати структуру уваги, то в більшості показників вона більша у дівчат.

Таким чином, ми спостерігаємо суттєві гендерні особливості серед студентів юнацького віку, які впливатимуть на адаптаційні їх можливості. Серед найбільш суттєвих компонентів адаптаційного потенціалу виділяють адаптивність, нервово-психічну стійкість, комунікативні здібності, моральну нормативність, комунікативну спрямованість особистості, невисокий нейротизм, екстравертність. До складових адаптаційного потенціалу входять також: психологічний захист, копінг-стратегії і антиципаційна спроможність.

На основі аналізу змісту та проблем, що існують у сфері вищих навчальних закладів щодо адаптації студентів до навчання, а також ґрунтуючись на аналізі робіт у вирішенні цієї проблеми, стало можливим виділити гендерні особливості адаптації.

Для визначення особливостей динаміки адаптації було проведене лонгітюдне дослідження за участю 176 студентів (6 академічних груп) медичного коледжу впродовж двох років (з початку I курсу і до кінця II). Всього проведено 6 серій досліджень (на початку кожного навчального року і перед початком кожної з двох сесій).

Перед початком аналізу отриманої динаміки адаптації до навчання студентів медичного коледжу досліджувана вибірка була порівняна за статевою ознакою (за t-критерієм Стьюдента). Оскільки було виявлено наявність достовірних відмінностей за частиною використаних діагностичних показників

(за результатами I серії досліджень), ми нижче їх проаналізуємо. Однак, оскільки у самій динаміці цих показників впродовж 2-х років істотних відмінностей між хлопцями і дівчатами виявлено не було, наведений у попередньому параграфі аналіз здійснювався без розподілу за статтю.

У таблиці 1. наведено результати порівняння студентів та студенток медичного коледжу за показниками шкалової самооцінки ПФС (О. Кокуна).

Таблиця 1.

Порівняння студентів та студенток медичного коледжу за показниками шкалової самооцінки психофізіологічного стану (О. Кокуна)

№	Показник	Стать	N	Mean	Std. Dev	p≤
1	Самопочуття	ч	39	74,56	20,24	0,05
		ж	137	67,65	20,93	
2	Активність	ч	39	72,69	20,03	0,05
		ж	137	65,65	20,50	
3	Настрій	ч	39	74,46	20,12	-
		ж	137	70,39	18,80	
4	Працездатність	ч	39	77,56	16,51	0,01
		ж	137	69,01	18,81	
5	Життєва задоволеність	ч	39	78,44	19,75	-
		ж	137	75,04	18,78	
6	Зацікавленість у навчанні	ч	39	77,77	16,87	-
		ж	137	75,40	17,82	
7	Задоволеність від навчання	ч	39	77,26	18,30	-
		ж	137	72,55	18,50	

Згідно до наведених у таблиці результатів ми бачимо, що для хлопців є характерними порівняно вищі за дівчат такі показники самооцінки психофізіологічного стану як самопочуття, активність та працездатність. Інші ж показники за цією методикою (настрій, життєва задоволеність, зацікавленість у навчанні, задоволеність від навчання) відрізняються не істотно. Тобто, показники, які пов'язані із психофізіологічним станом, мають істотні статеві відмінності (у хлопців вони є значно вищими), а показники, які пов'язані із навчанням, значних відмінностей не мають. Адже, показники самопочуття, активності і

працездатності характеризують саме психофізіологічний стан студентів, а показники життєвої задоволеності, зацікавленості у навчанні і задоволеності від навчання – насамперед, пов’язані із навчанням.

Наступна таблиця 2. містить результати порівняння студентів та студенток медичного коледжу за показниками реактивної та особистісної тривожності (методика самооцінки рівня тривожності Ч. Спилбергера і Ю. Ханіна).

Таблиця 2.

Порівняння студентів та студенток медичного коледжу за показниками реактивної та особистісної тривожності

№	Показник	Стать	N	Mean	Std. Dev	p≤
1	Реактивна тривожність	ч	39	39,85	12,93	-
		ж	137	39,38	10,14	
2	Особистісна тривожність	ч	39	38,18	10,67	0,01
		ж	137	42,45	7,39	

Згідно до наведених у таблиці результатів ми бачимо, що для дівчат є характерними порівняно вищі за хлопців показники особистісної тривожності, що повністю узгоджується з даними наукової літератури. А от показники реактивної тривожності у хлопців і дівчат істотно не відрізняються.

У таблиці 3. наведено порівняння студентів та студенток медичного коледжу за показниками соціальної фрустрованості (методика Вассермана-Бойко) та самоефективності (шкала Р. Шварцера та М. Єрусалема).

Таблиця 3.

Порівняння студентів та студенток медичного коледжу за показниками соціальної фрустрованості та самоефективності

№	Показник	Стать	N	Mean	Std. Dev	p≤
1	Соціальна фрустрованість	ч	39	1,48	,57	-
		ж	137	1,54	,43	
2	Самоефективність	ч	39	31,10	4,56	-
		ж	137	30,50	3,83	

Згідно до наведених у таблиці результатів, показники соціальної фрустрованості та самоефективності у хлопців і дівчат істотно не відрізняються.

Також, на наш погляд, істотне значення має й врахування статевих особливостей особистісних якостей студентів медичного коледжу, що були нами визначені використаним набором психодіагностичних методик. Адже саме на цих якостях засновується особистісний ресурс адаптації досліджуваних студентів. Статистична обробка отриманих результатів показала, що достовірні статеві відмінності у наших досліджуваних наявні лише за частиною одного з трьох використаних особистісних тестів – Опитувальником Роттера (таблиця 4.).

Ми бачимо, що за шкалами інтернальності в області досягнень і області невдач показники у дівчат є значно вищими, ніж у хлопців. Тобто, студентки медичного коледжу більш схильні вважати, що події, які відбуваються з ними, залежать, насамперед, від їх особистих якостей (компетентності, цілеспрямованості, рівня здібностей тощо) і є закономірним наслідком їх власної діяльності. А от в області міжособистісних відносин показники у дівчат є значно вищими, ніж у хлопців і вказують вже на екстернальність (показники ≤ 4). Тобто вони більш схильні ніж хлопці вважати, що їхні успіхи та невдачі залежать, насамперед, від зовнішніх обставин – умов зовнішнього середовища, дій інших людей, випадковостей, удачі або невдачі тощо. Так само і стосовно власного здоров'я і хвороби вони більш схильні покладатися на обставини і інших людей ніж хлопці.

Таблиця 4.

Порівняння студентів та студенток медичного коледжу за показниками
Опитувальника Роттера

№	Показник	Стать	N	Mean	Std. Dev	p≤
1	Загальна інтернальність	ч	39	26,69	11,63	-
		ж	137	28,16	10,33	
2	Інтернальність в області досягнень	ч	39	6,33	2,81	0,05
		ж	137	7,31	2,62	
3	Інтернальність в області невдач	ч	39	5,72	2,34	0,01

		ж	137	6,80	2,39	
4	Інтернальність в сімейних відносинах	ч	39	5,79	2,18	-
		ж	137	6,36	2,28	
5	Інтернальність у виробничих відносинах	ч	39	5,18	2,56	-
		ж	137	5,82	2,41	
6	Інтернальність в області міжособистісних відносин	ч	39	2,74	1,35	0,05
		ж	137	3,27	1,36	
7.	Інтернальність стосовно здоров'я і хвороби	ч	39	2,54	1,43	-
		ж	137	2,99	1,45	

Порівняння встановленої нами динаміки на I курсі у дослідженнях з першокурсниками, які розпочали навчання наступного навчального року (2 групи, 61 студент), суттєвих відмінностей в цій динаміці не виявило. Також слід зазначити, що оскільки у динаміці діагностичних показників впродовж 2-х років істотних відмінностей між хлопцями і дівчатами виявлено не було, її аналіз здійснювався без розподілу за статтю.

Проведене дослідження дозволило виділити особистісні чинники адаптації до навчання студентів медичного коледжу. Було побудовано 28 моделей, з яких 10 моделей, пов'язаних з визначенням загальних особистісних чинників адаптації студентів, 11 моделей для хлопців-студентів і 7 моделей для дівчат.

Встановлено, що найбільш інформативними чинниками адаптації до навчання студентів медичного коледжу є три показники інтернальності (за опитувальником рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера): 1) інтернальність стосовно здоров'я і хвороби (ввійшов до 6 моделей – до 1 загальної, 3 для хлопців і 2 для дівчат); 2) інтернальність в області невдач (ввійшов до 6 моделей – до 4 загальних, і 2 для дівчат); 3) загальна інтернальність (ввійшов до 5 моделей – до 2 загальних, 2 для хлопців і 1 для дівчат).

Узагальнюючи результати дослідження ми визначили, що важливе місце серед психологічних механізмів адаптації студентів до навчальної діяльності відводиться також і гендерній особливості студентів медичного коледжу та їх особистісних якостей

Таким чином, результати дослідження дозволили підтвердити висунуту гіпотезу про актуальність врахування гендерних особливостей адаптованості до навчання студентів медичного коледж та ефективність застосування спеціальних програм та особистісно-орієнтованого навчання з метою формування професійної компетентності майбутніх медичних працівників у вищому навчальному закладі.

Висновки. Результати, що було отримано на етапі емпіричного дослідження, свідчать про наявність виражених гендерних особливостей діагностичних показників адаптованості до навчання студентів медичного коледжу. Загалом, здійснений якісний аналіз емпіричних даних свідчить про наявність гендерних відмінностей та істотне значення має й врахування статевих особливостей особистісних якостей студентів медичного коледжу, що були нами визначені використаним набором психодіагностичних методик. Адже саме на цих якостях засновується особистісний ресурс адаптації досліджуваних студентів.

Перспективи подальших досліджень. Для активної роботи щодо успішної адаптації студентів у перший період навчання необхідно звернути увагу на те, щоб у навчальному процесі враховувати гендерні особливості студентів медичних коледжів. Це важливо для якісної підготовки висококваліфікованих фахівців тих спеціальностей які є суто чоловічими або жіночими.

Список використаних джерел

1. Абрамов К.В. Особенности социально-психологической адаптации молодежи в трансформирующемся обществе. *Высшее образование в России*. Москва. 2010. № 5. С.138 – 142.

2. Айзман Р.И. Социально-психологическая адаптация и личностный потенциал студентов первого курса. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. Москва. 2017. № 4-2. С. 420 – 424.

3. Бохонкова Ю. О. Социально - психологическая адаптация студенчества в условиях вуза. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. Київ, 2004. № 2 (7). С. 138-149.

4. Вовченко О. М. Гендерное равенство как социально-философская проблема. Москва, 2000. С. 77 – 78.

5. Гамов В. Г. Психологічні особливості адаптації студентів. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ, 2004. Т. 6, Вип. 8. С. 84 – 90.

7. Психологія адаптації студентів до навчальної діяльності: монографія / за заг. ред. М.С. Корольчука. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2017. 28

8. Райчева Т.Д. Адаптація студентів до навчальної діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Київ, 2012. Вип. 12. С. 135 – 138.

9. Спиця-Оріщенко Н. Психологічні особливості розвитку особистості в ранньому юнацькому віці. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. Київ, 2016. №1(16). С. 198 – 201.

Referances transliterated

1. Abramov K.V. Osobennosty sotsyalno-psyhologicheskoy adaptacyy molodezhy v transformirujushhemsja obshhestve. *Высшее образование в России*. Moskva. 2010. № 5. S.138 – 142.

2. Ajzman R.Y. Sotsyalno-psyhologicheskaja adaptacija y lichnostnyj potentsyal studentov pervogo kursa. *Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh y fundamental'nyh issledovanyj*. Moskva. 2017. № 4-2. S. 420 – 424.

3. Bohonkova Ju. O. Sotsyalno - psyhologicheskaja adaptacija studenchestva v uslovyjah vuza. *Teoretychni i prykladni problemy psihologii*. Kyiv, 2004. № 2 (7). S. 138-149.

4. Vovchenko O. M. Gendernoe ravenstvo kak sotsyalno-fylosofskaja problema. Moskva, 2000. S. 77 – 78.

5. Gamov V. G. Psyhologichni osoblyvosti adaptacii' studentiv. *Problemy zagalnoi ta pedagogichnoi psihologii*. Kyiv, 2004. Т. 6, Vyp. 8. S. 84 – 90.

7. Psyhologija adaptacii' studentiv do navchalnoi dijalnosti: monografija / za zag. red. M.S. Korol'chuka. Uzhgorod: Uzhgorodskyy nacionalnyj universytet, 2017. 28

8. Rajcheva T.D. Adaptacija studentiv do navchalnoi dijalnosti. *Pedagogichna osvita: teorija i praktyka*. Kyiv, 2012. Vyp. 12. S. 135 – 138.

9. Spycja-Orishhenko N. Psychologichni osoblyvosti rozvytku osobystosti v rannomu junackomu vici. Naukovyj visnyk MNU im. V. O. Suhomlynskogo. Psychologichni nauky. Kyiv, 2016. №1(16). S. 198 – 201.